

Поједини економски аспекти организованог исељавања југословенских Јевреја у Израел 1948–1949. године

Апстракт: Овај рад представља покушај сагледавања различитих економских аспеката првог организованог исељења југословенских Јевреја у Израел 1948–1949. године. Пажња је првенствено посвећена директној финансијској помоћи коју је Савез јеврејских вероисповедних општина упућивао исељеницима и функционисању „Рачуна репатрираца“ специјално за потребе исељења осмишљеног начина изношења средстава из земље. Рад је написан на основу грађе која се чува у Архиву Јеврејског историјског музеја у Београду.

Кључне речи: Југославија, Израел, Јевреји, исељење, економија, 1948. година.

Проглашење независности и међународно признање Израела догађаји су који су на свеобухватан начин утицали на положај јеврејске мањине у свим европским земљама, после завршетка Другог светског рата. После катастрофе Холокауста, стварање јеврејске националне државе омогућило је преживелим европским Јеврејима да у новој домовини пронађу уточиште.

Британска колонијална власт је у међуратном добу на различите начине ограничавала имиграцију јеврејског становништва у Палестину,¹ што је европске Јевреје навело на то да решење потраже у илегалном усељавању. Значајну улогу у процесу миграција европских Јевреја између два рата одиграла је Краљевина

---

¹ Због побуна арапског становништва, које су пратиле усељавање Јевреја у Палестину после завршетка Првог светског рата, Велика Британија је, штитећи сопствене интересе (пре свега налазишта нафте) и покушавајући да умири локалне немире, 1928. године донела „Прву белу књигу“. Тим документом одбачена је могућност формирања јеврејске националне државе у Палестини (Vadney T.E., *The World since 1945*, London 1998, стр. 127–128). Наставак сукоба арапског и јеврејског становништва у Палестини навео је Британце да унилатерално донесу „Другу белу књигу“ 1939. године. Одредбе „Друге беле књиге“ налагале су ограничену динамику усељавања Јевреја у Палестину у наредних пет година, после чега би локалној арапској заједници било препуштено да донесе одлуку о томе да ли ће дозволити даље увећавање јеврејске популације Палестине (Mansfield P., *A History of the Middle East*, London 2003, стр. 232–233).

Југославија, дозвољавајући несметан пролаз јеврејским емигрантима из западноевропских земаља и помажући њихово иселјавање у Палестину.²

Улога Југославије у миграцијама европских Јевреја у Палестину централни је значај добила после завршетка Другог светског рата. Дословно спроводећи основне идеје совјетске реалполитике, током „алија бет“,³ Југославија је европским Јеврејима служила као својеврсно транзитно подручје за усељавање у нову домовину.⁴ После рата, међутим, колико год да су југословенске власти биле предусретљиве када је у питању миграција Јевреја из европских земаља, својим држављанима су прикључивање транспортима за Палестину изричито браниле.⁵ Тако ригидна политика југословенских власти спрам југословенских Јевреја за циљ је пре свега имала очување колико-толико добрих односа са Великом Британијом, чија је Палестина у послератном добу и даље била мандат.⁶

Са укидањем британске мандатне власти, односно са проглашењем независности Израела, 14. маја 1948. године, нестало је ограничења у погледу усељавања јеврејских имиграната у Палестину. У неколико месеци, од маја до децембра 1948. године, југословенска јеврејска заједница је, у сарадњи како са југословенским тако и са новим израелским властима, спровела организацију такозване „прве алије“.⁷ Југославију је, у склопу првог организованог иселјавања локалних Јевреја у Израел, крајем децембра 1948. године и почетком јануара 1949. године, напустило укупно 4.093 емигранта.⁸

Организација иселјавања југословенских Јевреја у Израел, с једне стране, обухватала је сам процес пријављивања за иселење, те разрешавања многобројних проблема које је носила административна процедура кроз коју је остваривано трајно напуштање земље, а, с друге стране, регулисање трошкова саме емиграције. Немогућност највећег броја иселјеника да самостално сноси

² Илегалне миграције јеврејског становништва европских земаља у Палестину у међуратном периоду посебно су интензивне постале са доласком нациста на власт у Немачкој, 1933. године. О помоћи коју су југословенске власти пружале јеврејским избеглицима из Западне Европе у Палестину у међуратном периоду видети: Кољанин, Милан, *Јевреји и антисемитизам у Краљевини Југославији*, Београд 2008, стр. 470–480.

³ *Aliyah bet* (хебрејски) – илегално усељавање у Палестину под британском мандатном влашћу до 1948. године.

⁴ Југославија је одиграла изузетно важну улогу у миграцијама Јевреја из Немачке, Мађарске, Румуније, Чехословачке и мањим делом из Пољске, видети: Ivanković, Mladenka, *Jevreji u Jugoslaviji 1944–1952*, Београд 2009, стр. 309–312. (у даљем тексту Ivanković, M., *Jevreji u Jugoslaviji...*)

⁵ Од 1945. до 1948. године свега неколико десетина југословенских Јевреја успело је да се исели у Палестину, Ivanković, M., *Jevreji u Jugoslaviji...*, стр. 309.

⁶ Ivanković, M., *Jevreji u Jugoslaviji...*, стр. 304.

⁷ Организовано иселјавање југословенских Јевреја у Израел, изведено у децембру 1948. године и јануару 1949. године, познато је као „прва алија“.

⁸ Архив јеврејског историјског музеја (у даљем тексту: ЈИМ), Ал. 1948, п.к. 827, Извештај о одласку у државу Израел, 17. 1. 1948,

трошкове исељавања захтевала је од учесника „прве алије“ да се за помоћ обрате Савезу јеврејских вероисповедних општина Југославије, који је, опет, деловао у директној сарадњи са Светским јеврејским конгресом.⁹

Сваки исељеник био је у обавези да регулише трошкове сопственог превоза и транспорта ствари железницом до ријечке луке, односно бродом од Ријеке до Хаифе. Превоз сваког појединачног исељеника коштао је фиксно 90 долара (приближно 4.560 динара).¹⁰ Једно дете млађе од дванаест година имало је право да путује бесплатно, док су деца од 12 до 14 година путовала упола цене. Тако дефинисане цене важиле су за све путнике одређене старосне категорије, независно од услова у којима су путовали.¹¹

Цена транспорта пртљага до ријечке луке износила је 1.200 динара по кубном метру, са додатних 100 динара по кубном метру на име непредвиђених трошкова железничког превоза. Простор за превоз пртљага исељеника на броду до Хаифе закупљиван је по цени од приближно 1.350 динара по кубном метру.¹²

Економија исељавања и улога савеза

Економски проблеми су на специфичан начин обележили комплетну организацију исељавања југословенских Јевреја у Израел 1948–1949. године. Комплексна питања економске природе која су се, међусобно повезана, јављала у различитим фазама припреме исељавања, из перспективе исељеника свела су се на трошкове које је било потребно намирити како би се коначно нашли на броду за Израел. Иако привидно један од једноставнијих проблема чије је решење захтевала припрема за исељавање, регулисање различитих дуговања југословенских Јевреја показало се можда као највећа препрека успешној емиграцији сваког појединца.

⁹ АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 907, Писмо Фредерика С. Вајта СЈВОЈ-у

¹⁰ Решењем Министарства финансија, донетог 12. 4. 1945, утврђен је привремени паритет динара на бази 53.600 динара за килограм злата. Истовремено су одређени и привремени курсеви (50.66 динара за 1 амерички долар, 9.44 динара за једну совјетску рубљу и 208.55 динара за 1 британску фунту), видети: Moravčević, Slavica, „Posle rata pozlata“, у: *Вечерње новости*, http://www.novosti.rs/dodatni_sadržaj/clanci.119.html:304432-Posle-rata-pozlata. (19.10.2010)

¹¹ Ivanković, M., *Jevreji u Jugoslaviji...*, стр. 325.

¹² АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 907, Саопштење ЈВО Загреб пријављенима за исељење, 25. 10. 1948. Младенка Иванковић наводи, анализирајући комплетан процес исељавања југословенских Јевреја у Израел (1948–1952) да је цена по јединици пртљага на име манипулативних трошкова током превоза железницом износила 200 динара, а током превоза бродом до Хаифе 1.900 динара по кубном метру, видети: Ivanković, M., *Jevreji u Jugoslaviji...*, стр. 324. Разлика у цени (око 500 динара по кубном метру) највероватније је последица накнадних преговора вођених између Савеза јеврејских вероисповедних општина Југославије и Југословенске бродске пловидбе о условима превоза исељеника и њихових ствари од Израела.

Прожимајући на свеобухватан начин процес исељавања југословенских Јевреја, питања економске природе умногоне су дефинисала начин и динамику емиграције. Од успешног намиривања разноврсних трошкове током процеса исељавања, како се на крају испоставило, зависило је успешно остварење „прве алије“ у целини.

Изјашњавајући се да су спремни за напуштање Југославије и емигрирање у Израел, највећи број југословенских Јевреја је у пријавама за исељавање нагласио да није способан самостално да сноси трошкове своје емиграције.¹³ Таква материјална ситуација одликовала је не само југословенску већ европску јеврејску заједницу генерално. Како би помогао снажење новоформиране израелске државе, Светски јеврејски конгрес интервенисао је пружајући финансијску помоћ исељеницима. Највећи део трошкова исељавања југословенских Јевреја у Израел покривен је управо донацијама које је Савезу јеврејских вероисповедних општина Југославије упутио Светски јеврејски конгрес.¹⁴ Та помоћ значила је ослобађање емиграната трошкова путовања. Исељеницима је остало само да регулишу трошкове транспорта пртљага до луке и закупа простора за складиштење ствари на бродовима.¹⁵

Распоређивање те финансијске помоћи захтевало је од Савеза да заузме централну улогу у комуникацији са појединачним јеврејским вероисповедним

¹³ У пријавама за исељење није јасно дефинисано да ли су у питању комплетни трошкови исељења или само трошкови транспорта пртљага. Писмо које је Фредерик С. Вајт упутио Савезу јеврејских вероисповедних општина Југославије означено је као поверљиво, као и сама информација о регулисању комплетних трошкова путовања исељеника. Одлука о покривању трошкова прве алије дефинисана је као глобална, иако се не може са сигурношћу тврдити шта је под тиме подразумевано (АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 907, Писмо Фредерика С. Вајта СЈВОЈ-у). Одлука Светског јеврејског конгреса о финансијској помоћи реализацији исељавања из Југославије није у званичном саопштењу Савеза јеврејских вероисповедних општина Југославије прослеђена исељеницима, нити појединачним јеврејским вероисповедним општинама, што даље наново повлачи питање да ли су емигранти били свесни тога да ће део трошкова исељавања у сваком случају бити покривен када су се изјашњавали о сопственим финансијским могућностима или су сматрали да ће морати да носе комплетне трошкове емиграције.

¹⁴ Финансијска помоћ коју је Светски јеврејски конгрес упућивао Савезу јеврејских вероисповедних општина Југославије, посредством Аутономног одбора за помоћ, представљала је скоро искључиви извор финансирања јеврејске заједнице у Југославији после рата. Представници Светског јеврејског конгреса инсистирали су на томе да и саме јеврејске вероисповедне општине помогну своју финансијску ситуацију продајом оног дела имовине који им није био потребан. Првобитни програм помоћи Светског јеврејског конгреса Савезу јеврејских вероисповедних општина трајао је до 1949, али је продужен због континуирано лоше финансијске ситуације у којој се налазила јеврејска заједница у Југославији, видети: Kerkkänen A, *Yugoslav Jewry: Aspects of post-World War II and post-Yugoslav developments*, Helsinki 2001, стр. 59.

¹⁵ АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 907, Писмо Фредерика С. Вајта СЈВОЈ-у.

општинама и исељеницима.¹⁶ Деловање Савеза у решавању економских проблема везаних за исељавање било је у суштини двојако.

Тежећи да пронађе решења за опште проблеме, Савез је комуницирао са надлежним државним институцијама. С друге стране, специфични проблеми појединачних исељеника и јеврејских вероисповедних општина решавани су у оквирима саме јеврејске заједнице, при чему је Савез играо улогу својеврсног медијатора. Одлука Светског јеврејског конгреса о пружању потпуне финансијске подршке исељавању југословенских Јевреја у Израел, те начин на који је та финансијска помоћ бити дистрибуирана, таквој је улози Савеза дала само додатни легитимитет.

За разлику од осталих видова ангажовања Савеза у организацији исељавања југословенских Јевреја у Израел, делатност у решавању економских проблема била је заснована на, ма како скромном, постојећем искуству. После формалног проглашења независности Израела, Савез је приступио прикупљању материјалне помоћи међу југословенским Јеврејима за новоформирану државу у Палестини.¹⁷

При локалним јеврејским вероисповедним општинама, посебно за ту прилику, формиран су Одбори за прикупљање помоћи, чији су представници били задужени за сакупљање новчаних прилога за помоћ Израелу.¹⁸ Представници Одбора обилазили су све чланове појединачних јеврејских вероисповедних општина на територији Југославије¹⁹ и прикупљали новчане прилоге који су уплаћивани у специјално за ту прилику формиран фонд „Помоћ Израелу“.²⁰

На таквом искуству Савеза утемељени су били обрасци који су омогућавали брже и конкретније деловање у случају проблема везаних за организовано исељавање југословенских Јевреја у Израел. Делатност Савеза доживела је изузетан напредак, најприметнији у комуникацији са различитим државним институцијама које су индиректно биле укључене у остваривање исељавања. Посредујући између појединачних исељеника, односно јеврејских вероисповед-

---

¹⁶ Централна улога коју је Савез јеврејских вероисповедних општина Југославије одиграо у решавању економских питања везаних за исељавање само је један од видова суштинске централизације целокупног процеса исељавања, у коме је главну улогу одиграо управо Савез.

¹⁷ Помоћ која је прикупљана за Израел непосредно после проглашења независности била је намењена финансирању војних напора нове државе у сукобу са арапским суседима.

¹⁸ Савез је у саопштењу издатом тим поводом нагласио како не сумња да ће Јевреји Југославије испунити своју дужност и, сходно својим могућностима, помоћи независни и слободни Израел (АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 774, Циркулар ЈВО Београд, Одбора за прикупљање помоћи, 1. 9. 1948).

¹⁹ На нивоу појединачних јеврејских вероисповедних општина одабран је одређен број представника који су са посебним овлашћењем приступали прикупљању новчаних прилога (АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 907, Овлашћење Јакову Левију, 1. 9. 1948; Овлашћење Сими Алкалају, 1. 9. 1948; Овлашћење Фрицу Штајнеру, 1. 9. 1948).

²⁰ АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 907.

них општина и државних институција које су дефинисале појединачне видове исељавања, једини задатак који је себи Савез поставио било је обезбеђивање што повољнијих услова у којима би се алија могла остваривати.

Можда је таква делатност Савеза јеврејских вероисповедних општина Југославије најбоље изражена током преговора вођених са Државним осигуравајућим заводом поводом осигуравања пртљага исељеника на путу до Израела. Савез је током тих преговора инсистирао на специфичној природи транспорта не би ли успео некако да обезбеди одређене повластице за исељенике.

Првобитни предлог услова у којима се могао осигурати пртљак исељеника на путу за Израел,²¹ за који је Државни осигуравајући завод чак изричито нагласио да је једини могућ,²² Савез јеврејских вероисповедних општина Југославије је, уз оштру критику, одбацио. Савез је упорно наглашавао да услови у којима ће бити осигуран пртљак исељеника морају бити посебно прилагођени независном материјалном стању емиграната,²³ те чак да би можда било потребно формирати посебне услове превоза, који би били примењени искључиво на превоз пртљага исељеника у Израел.²⁴

Организација исељавања југословенских Јевреја у Израел, поред општих питања, предочила је Савезу и многе проблеме појединачних јеврејских вероисповедних општина. Како су појединачне јеврејске вероисповедне општине морале самостално сносити трошкове административне процедуре која је на локалном нивоу пратила организацију исељења, Савезу су се обраћале када не би биле у могућности да своје обавезе поштују. У таквим је случајевима Савез на себе преузимао и трошкове које су морале сносити локалне јеврејске вероисповедне општине током организације исељавања.

²¹ „Франко од партикуларне хаварије може бити исплаћен само у случају да се брод насукао, изгорео или потонуо, док би штета била надокнађена у случају губитка или оштећења колета због пожара, судара или додира брода са било којом спољном супстанцом (изузев водом) или током утовара/истовара“ (АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 856, Допис Државног осигуравајућег завода Рудолфу Кону, 24. 9. 1948).

²² АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 856, Допис Државног осигуравајућег завода СЈВОЈ-у. Државни осигуравајући завод није одступио од првобитно понуђених услова за осигуравање пртљага, како „је наведена квотација најнижа за међународна путовања и може се догодити да порасте у међувремену“ (АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 856, Допис Државног осигуравајућег завода СЈВОЈ-у, 22. 10. 1948).

²³ Савез је у молби Државном осигуравајућем заводу инсистирао на томе да се стопа на основу које се утврђују трошкови осигурања прилагоди материјалном стању исељеника, како су у питању жртве фашизма и морају одвојити средства од своје „и овако скромне имовине“. (АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 856, Допис Државног осигуравајућег завода СЈВОЈ-у, 8. 10. 1948).

²⁴ Савез је, пре свега инсистирао на томе да се пртљак мора осигурати у случају било каквог оштећења током транспорта. Конкретно се помињу евентуална хаварија брода или крађа пртљага током транспорта или истовара, (АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 856, Допис Државног осигуравајућег завода СЈВОЈ-у, 8. 10. 1948).

Јеврејска вероисповедна општина у Дубровнику обратила се Савезу с молбом за финансијску помоћ како није била у могућности да из сопствених средстава регулише трошкове решавања административних проблема организације исељавања на том нивоу. Део трошкова који општина у Дубровнику није могла да покрије једноставно је препуштен Савезу.²⁵

С молбом за разрешење сличног, мада много прецизније дефинисаног, проблема, Савезу се обратила и јеврејска вероисповедна општина у Ади.²⁶ Како поједини чланови општине у Ади нису били у могућности да регулишу трошкове настале новим обрачунавањем надокнаде за транспорт пртљага, Савез је био приморан да интервенише.

Највећи део молби Савезу за финансијску помоћ исељавању упутили су појединачни исељеници. Све су се молбе емиграната, у суштини, мада формулисане и образложене на најразличитије начине, сводиле на смањење оног дела трошкова који су морали самостално сносити.

Финансијска помоћ Савеза исељеницима

Одлука Светског јеврејског конгреса да на себе преузме највећи део трошкова организованог исељавања југословенских Јевреја у Израел тек је делимично решила проблеме с којима су се суочавали емигранти. Чак и трошкови транспорта пртљага, које су представници Светског јеврејског конгреса сматрали за минималне у односу на читаву суму која је била потребна за финансирање процеса емиграције, за југословенске Јевреје често су представљали непремостиву препреку. Једина инстанца којој су се исељеници могли обратити за помоћ у датој ситуацији била је локална јеврејска вероисповедна општина, односно, посредно, Савез јеврејских вероисповедних општина Југославије.

За ионако трошковима притиснуте исељенике додатно оптерећење представљала је одлука Савеза у којој је наглашено да пријављени за исељење имају измирити све постојеће обавезе према држави и државним институцијама (пореze, таксе и комуналне дажбине) пре него што напусте земљу.²⁷ На тај начин су сва лична дуговања исељеника постала релевантна за комплетан процес исељавања.

²⁵ АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 907, Допис ЈВО Дубровник СЈВОЈ-у, 26. 10. 1948.

²⁶ Пријављени за исељење из јеврејске вероисповедне општине у Ади инсистирали су на поновном обрачунавању трошкова транспорта пртљага, како су били убеђени да у првобитном обрачуну мора постојати грешка (АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 907, Допис ЈВО Ада СЈВОЈ-у, 20. 10. 1948).

²⁷ Како су сматрали представници Савеза, такве су обавезе биле у суштини безначајне, али би оставиле јако неповољан утисак ако би се накнадно установило да исељеници нису измирили дуговања према држави коју напуштају, видети: Ivanković, M., *Jevreji u Jugoslaviji...*, стр. 316.

Молбе које су исељеници упућивали Савезу поводом добијања финансијске помоћи по садржају су скоро шаблонске. Увек је у питању захтев за одређеном сумом новца, којом би Савез помогао финансирање неког од видова организованог исељавања у Израел. Образложење таквог захтева најчешће је неспособност исељеника да самостално регулишу базичне трошкове превоза пртљага до ријечке луке, односно до коначног одредишта у Израелу. Просечна сума коју је сваки исељеник тражио на име помоћи при исељавању износила је приближно 3.500 динара.

Природа финансијске помоћи коју је Савез упућивао исељеницима није најјаснија. Осим на основу израза које су пријављени за исељење употребљавали у молбама, који сами по себи нису доследни (користе се термини „опрост обавеза“, „новчана помоћ“ или „финансијска помоћ“), није могуће утврдити да ли су емигранти били у обавези да средства добијена од Савеза на име трошкова исељења у неком тренутку и врате. Приметно је, међутим, да се исељеници обраћају Савезу с молбама да им трошкови исељавања буду отписани или да им, пак, буде исплаћена одређена висина суме уз помоћ које би сами могли да подмире трошкове емиграције. Образлажући, у суштини, захтеве исте природе, исељеници су потребу за финансијском помоћи аргументовали на најразличитије начине.

Највећи број захтева за финансијску помоћ које су исељеници упутили Савезу аргументован је само генерално лошим материјалним стањем будућих емиграната. Клара Ландау је, молећи да јој буде опроштен део трошкова превоза ствари, навела да је на такав захтев приморава „неодговарајуће материјално стање“.²⁸ Оскар Хас је једноставно навео да средствима потребним за исељење не располаже.²⁹ Део молби исељеника који се позивају на незавидно материјално стање поткрепљен је и подацима о губитку посла у претходних неколико месеци.³⁰

Недостатак средстава исељеници су молбама упућеним Савезу углавном стављали у контекст намиривања трошкова исељења читаве породице. Мимо оних који су потребу за новчаном помоћи Савеза правдали потребама породице, најбројнији су они исељеници који су потребу за додатним средствима за отплаћивање трошкова исељења објашњавали губитком целе породице у Холокаусту. Како су били ограничени само на сопствене приходе, такви појединци истицали су да од сопствене уштеђевине никако не могу финансирати емиграцију.

²⁸ АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 907, Молба Кларе Ландау СЈВОЈ-у.

²⁹ АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 907, Молба Оскара Хаса СЈВОЈ-у.

³⁰ Нигде није изричито наведено да је губитак посла био повезан са одлуком да напусте земљу, али учесталост са којом се ово образложење може наћи у молбама за финансијску помоћ говори у прилог постојања такве узрочно-последичне везе.

Федор Ковач, наглашавајући да је ток рата провео у логорима и при том изгубио читаву породицу, истиче да се нема коме окренути у намери да обезбеди помоћ у измиревању трошкова исељења. Како му, поред свих свакодневних расхода, од плате није преостајало довољно да уштеди суму потребу за исељење, морао се обратити за помоћ Савезу.³¹

Финансијска помоћ коју су од Савеза тражили исељеници, углавном је требало да покрије део трошкова исељења, мада је знатан био и број оних исељеника који су изричито нагласили да им је потребан пун износ трошкова транспорта пртљага, јер на други начин до потребног новца нису могли доћи.

Леа Апфел навела је да се налази у „безнадежном положају“ из кога јој само подршка Савеза може помоћи да се извуче.³² Сва средства којима је у датом тренутку располагао као недовољна за покривање и најосновнијих свакодневних трошкова окарактерисао је Јосип Абрахам, молећи да му Савез омогући исељење.³³

Исељеници су, пре него што ће се за финансијску помоћ обратити Савезу јеврејских вероисповедних општина Југославије, углавном бар покушавали да средства потребна за исељење прикупе самостално. Један од најчешћих начина на који су то покушавали да учине, била је продаја покретне имовине.

Ото Гликсал је, подносећи молбу за финансијску помоћ, нагласио да је нешто потребног новца успео да обезбеди продајом ствари, али да се ипак морао окренути јеврејској вероисповедној општини у Загребу како би у потпуности покрио трошкове емиграције.³⁴ У том контексту специфична је молба коју је Савезу упутила Бранка Марковић. Молећи за новчану помоћ при исељавању, навела је да то чини управо како не би морала да продаје имовину у намери да до потребних средстава дође. Наглашавајући да се противи идеји продаје покућства ради обезбеђивања новца потребног за емиграцију, изразила је сумњу да ће у првих неколико година живота и рада у Израелу бити у стању да продате ствари надомести.³⁵

У покушају да прикупе средства потребна за исељење, југословенски Јевреји нису се увек прво обраћали Савезу. Као решење акутне потребе исељеника за новцем наметнули су се различити повериоци. С једне стране, у питању је била последица прекратког рока за прикупљање потребног новца продајом покретне имовине,³⁶ а, с друге, може се претпоставити, несигурности самих исељеника у то колико ће Савез уопште бити у стању да им помогне.

³¹ АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 907, Молба Федора Ковача СЈВОЈ-у.

³² АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 907, Молба Лее Апфел СЈВОЈ-у.

³³ АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 907, Молба Јосипа Абрахама СЈВОЈ-у.

³⁴ АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 907, Молба Ота Гликсала ЈВО Загреб.

³⁵ АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 907, Молба Бранке Марковић ЈВО Загреб.

³⁶ Рихард Леви, који се за помоћ обратио јеврејској вероисповедној општини у Загребу, напоменуо је да није био у стању да износ потребан за исељење до предвиђеног датума прикупи

Новац позајмљен од различитих поверилаца, будући исељеници углавном нису могли благовремено да врате. Дуговања повериоцима била су препрека емиграцију у Израел, озбиљна колико и немогућност регулисања самих трошкова исељења. Лео Краус био је приморан да Савез моли за опроштај дела трошкова транспорта пртљага како би могао намирити постојећи дуг према повериоцу и без даљих компликација напустити земљу.³⁷

Појединци пријављени за исељење остајали су дужни и трећим странама, потпуно независно од трошкова исељавања. Сходно, међутим, ставу Савеза о томе да су сви дугови пријављених за исељење морали бити регулисани како би се емиграција могла спровести, сва су та задужења постала релевантна у контексту „прве алије“. У намиривању свих тих задужења, исељеници су очекивали да ће им од највеће помоћи бити Савез јеврејских вероисповедних општина Југославије.

Стјепан Сомјаш обратио се Јеврејској вероисповедној општини у Загребу за помоћ при намиривању дугова према предузећу НАМА, пошто је сва средства потрошио отплаћујући транспорт својих ствари до Ријеке. У молби упућеној Савезу изричито је навео да га само овај дуг спречава да се исели у Израел, јер је већ све проблеме везане за административне трошкове до датог тренутка разрешио.³⁸

Поред генерално неповољне материјалне ситуације, одређене групе исељеника у оквиру „прве алије“ биле су притиснуте и специфичним сплетом околности. Пре свега су затвореници и војни обвезници у контексту исељења били у потпуности зависни од финансијске помоћи Савеза јеврејских вероисповедних општина Југославије.³⁹

У контексту финансирања исељења затвореници и осуђеници суочавали су се, у суштини, са истим проблемом. Како нису били у могућности да зарађују,

продајом ствари (АЈИМ, Ал. 1948, п.к 907, Молба Рихарда Левија СЈВОЈ-у). Вилим Храниловић, констатујући да је рок за прикупљање средстава за исељење био прекратак, моли за одлагање уплате трошкова путовања и наводи да се нада како ће ипак бити у могућности да прикупи потребна средства (АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 907, Молба Вилима Храниловића СЈВОЈ-у). Лабуњец Херш замолио је Савез да му одобри да уплату трошкова исељења изврши пет дана касније него што је првобитно било предвиђено како није био у могућности да прода сву имовину намењену прикупљању новца за емиграцију (АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 907, Молба Лабуњца Херша СЈВОЈ-у).

³⁷ АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 907, Молба Леа Крауса СЈВОЈ-у.

³⁸ АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 907, Молба Стјепана Сзомјаша ЈВО Загреб.

³⁹ Војници и затвореници најбољи су пример исељеника чија је судбина у потпуности зависила од предусретљивости државних инстанци. Мимо докумената које су морали прибавити сви исељеници како би могли да напусте земљу, војни обвезници и затвореници морали су задовољити посебно формулисану процедуру, која је подразумевала добијање отпуста из службе од Министарства народне одбране ФНРЈ, односно опроштаја даљег тока казне од Министарства унутрашњих послова ФНРЈ. Последице специфичног положаја ове две категорије исељеника углавном се сводило на немогућност правовременог испуњавања обавеза у контексту припреме за емиграцију, што је видљиво и на примеру регулисања трошкова исељења.

остали су, заједно са члановима својих породица, лишени прихода преко потребних како би се намирили трошкови исељења. Молбе за финансијску помоћ при емиграцији, на име одслужења војног рока или затворске казне, упућивали су чланови породица војних обвезника и осуђеника.

Босиљка Клајн обратила се Савезу са молбом да јој буде одобрена помоћ за измирење трошкова исељења пошто јој се муж у датом тренутку налази на одслужењу казне. Није очекивала да ће у тим околностима исељењу уопште моћи да се прикључи, па није ни покушавала да реши проблем транспорта имовине, те „сада у потпуности зависи од благонаклоности Савеза“.⁴⁰ Ишчекујући разрешење статуса свога мужа, који се налазио на одслужењу војног рока, Леа Апфел обратила се Савезу са захтевом да јој буде одобрена финансијска помоћ, јер сама не може да сноси трошкове исељења.⁴¹

Потреба за обезбеђивањем средстава за организовано исељавање у Израел и свест о томе да највећи део пријављених није у стању да самостално сноси трошкове емиграције, произвели су различите манифестације солидарности унутар југословенске јеврејске заједнице. Малобројни исељеници који су били у прилици да помогну исељење још некога од пријављених обраћали су се Савезу, који је требало да и у том случају одигра улогу посредника.

Јулиус Фрајвалд, у молби упућеној Јеврејској вероисповедној општини у Загребу, навео је да је продајући личну својину успео да покрије трошкове исељења, када му је стигло обавештење о томе да је на основу заслуга у Другом светском рату добио бесплатно простор на броду за превоз ствари.⁴² Како му после продаје, међутим, није остало довољно ствари да испуни добијени простор, понудио је да изађе у сусрет исељеницима који немају сами довољно средстава да закупе простор ба броду.⁴³

Следствено тежњи исељеника да се међусобно помогну, али и специфичним сплетом околности, остало је забележено и неколико јединствених покушаја регулисања трошкова емиграције. Бранка Марковић, која је одбила да прода покретну имовину како би прикупила новац потребан за исељење, у молби Савезу изјаснила се да је спремна да од прихода у Израелу накнадно отплати део трошкова сопственог исељења или помогне неком будућем организованом исељењу и тако новчану помоћ коју је сама примила оправдала.⁴⁴

Међу пријављенима за исељење било је и оних који су на јединствен начин покушавали да аргументују потребу за финансијском помоћи Савеза или да

⁴⁰ АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 907, Молба Босиљке Клајн СЈВОЈ-у.

⁴¹ АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 907, Молба Лее Апфел СЈВОЈ-у.

⁴² За пет година учешћа у рату Јулиус Фрајвалд наводи да је пет месеци провео у заробљеништву, да је учествовао у ослобођењу Аушвица и био део команде у Кракову (АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 907, Молба Јулиуса Фрајвалда ЈВО Загреб).

⁴³ АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 907, Молба Јулиуса Фрајвалда ЈВО Загреб.

⁴⁴ АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 907, Молба Бранке Марковић ЈВО Загреб.

трошкове исељења самостално покрију мимо уобичајених начина прикупљања средстава.

За разлику од највећег броја емиграната који су, подносећи молбу за новчану помоћ, наглашавали да због генерално незадовољавајућег материјалног стања нису у могућности сами да снесу трошкове исељења, Маргита Гутман обратила се Савезу са захтевом да јој буде обезбеђен бесплатан превоз ствари од Ријеке до Хаифе пошто је сва средства која су јој била на располагању уложила у синовљеве студије.⁴⁵

У жељи да прикупи средства потребна за исељење, Ернест Дојч није желео да се за помоћ обрати како локалној јеврејској општини тако ни Савезу јеврејских вероисповедних општина Југославије. Посредством Савеза само је упутио јавни апел да неки други исељеник намири и његове путне трошкове. У замену за такву услугу, Дојч је добротвору понудио слику *Јевреји из Египта* аутора Ендерса.⁴⁶

Молбе исељеника за финансијску помоћ, без обзира на аргументе на којима су почивале, безусловно су прихватане. Као експонент интереса Светског јеврејског конгреса, чија је подршка посебно изражена на плану финансирања „прве алије“, Савез јеврејских вероисповедних општина Југославије на сваки је начин помагао исељење.

Релативно је мали број пријављених за исељење, после отплаћивања свих трошкова емиграције, имао преосталих средстава које би са собом понео у Израел. Разноврсна ограничења административне природе, али и тежња да се потреба за преносом средстава емиграната у нову домовину реши на што једноставнији начин, навели су организаторе „прве алије“ да решење потраже у отварању специјализованог рачуна у Народној банци Југославије.

„Рачун репатрираца“

Исељеницима у Израел није било дозвољено да на бродове за Палестину понесу било каква новчана средства осим три фунте намењене подмирењу ситнијих путних трошкова.⁴⁷ У тежњи да свој преостали новац некако пренесу у нову домовину, емигранти су се углавном опредељивали за куповину пут-

⁴⁵ АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 907, Молба Маргите Гутман СЈВОЈ-у.

⁴⁶ АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 907, Молба Ернеста Дојча СЈВОЈ-у.

⁴⁷ АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 827, Допис Министарства финансија ФНРЈ СЈВОЈ-у, 27. 11. 1948. У куповини три фунте намењене ситним путним трошковима исељеника, код Народне банке ФНРЈ посредовао је Савез јеврејских вероисповедних општина. Тим путем купљени износ бележен је у колективни пасош исељеника и није могао бити искоришћен од стране било кога осим југословенских Јевреја који су напустили земљу у склопу „прве алије“ (АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 907, Циркулар СЈВОЈ-а свим јеврејским вероисповедним општинама Југославије, 7. 3. 1948).

ничких чекова.⁴⁸ Посебно се, међутим, током „прве алије“, то решење показало проблематично.⁴⁹

Специфична тековина потребе исељеника да из Југославије изнесу одређену суму новца било је отварање специјализованог рачуна при Народној банци Југославије, са искључивом сврхом пребацивања средстава емиграната у Израел. Министарство финансија Југославије обавестило је дописом од 27. септембра 1948. године. Савез јеврејских вероисповедних општина Југославије о отварању „Рачуна репатрираца за Израел“. Сваки је исељеник који би одлучио да своја средства тим путем изнесе из земље добијао признаницу која би му омогућавала да, после приспећа у Палестину, уплаћени новац подигне.⁵⁰

„Рачун репатрираца“ није, међутим, представљао први избор исељеника. Иако је тај начин преноса новца у теорији пружао одређене погодности, испоставило се да је пракса знатно другачија. Превасходни узрок проблема са преносом новца посредством „Рачуна репатрираца“ било је непостојање начелног договора између југословенске и израелске владе. Функција рачуна бар у првом периоду није била дефинисана оквирима међудржавне сарадње, због чега су средства пребачена у иностранство тим путем редовно каснила.⁵¹ Како сматра Младенка Иванковић, исељеници су управо због тог разлога остали до краја скептични према „Рачуну репатрираца“, полажући на њега углавном средства која би им, после првобитног трансфера извршеног на неки други начин, преостала.⁵²

Релативно слаб одзив исељеника када је у питању уплаћивање средстава на „Рачун репатрираца“ може се сматрати делимично и последицом строгих временских оквира у којима су пријављени за исељење морали да заврше све финансијске трансакције како би се могли иселити. У једном од дописа упућених Савезу јеврејских вероисповедних општина Југославије председник јеврејске вероисповедне општине у Ади нагласио је да би се да је рок за уплату средстава на „Рачун репатрираца“ био продужен до самог датума поласка исељеника за Ријеку, већи број исељеника определио за овај начин трансфера средстава.⁵³

⁴⁸ Сваки је исељеник са собом у Израел могао понети пет путничких чекова, видети: Ivanković, M., *Jevreji u Jugoslaviji...*, стр. 329.

⁴⁹ Један од многобројних примера проблема са преносом средстава путем путничких чекова представљао је и случај Славка Радеја, члана Јеврејске вероисповедне општине у Загребу, који по приспећу у Израел није могао да уновчи путнички чек којим би покрио своје и трошкове људи које је водио. Пошто је о ситуацији обавестио руководство Савеза, тек је директна интервенција Светског јеврејског конгреса довела до разрешења проблема, видети: Ivanković, M., *Jevreji u Jugoslaviji...*, стр. 329.

⁵⁰ АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 907, Допис Министарства финансија ФНРЈ СЈВОЈ-у, 27. 1. 1948.

⁵¹ Ivanković, M., *Jevreji u Jugoslaviji...*, стр. 329.

⁵² Ivanković, M., *Jevreji u Jugoslaviji...*, стр. 329.

⁵³ АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 856, Допис председника ЈВО Ада СЈВОЈ-у, 11. 11. 1948. Допис се односи само на исељенике из јеврејске вероисповедне општине у Ади, али указује на проблем који се мора посматрати у контексту читавог исељења. Притиснути финансијским обавезама које

На основу укупно сачуваних нешто више од две стотине уплатница на „Рачун репатрираца“,⁵⁴ могуће је извући неколико општих закључака који се тичу динамике уплата.⁵⁵ Највеће просечне уплате исељеника забележене су у јеврејским вероисповедним општинама у НР Хрватској (123.115 динара), а најмање у НР Босни и Херцеговини (50.998 динара).⁵⁶ Просечна уплата јеврејских вероисповедних општина на нивоу Југославије износила је 77.716 динара (табела 1). На нивоу сваке од народних република за које су сачуване уплатнице, на „Рачун репатрираца“ положено је просечно 77.716 динара (табела 1). Сваки исељеник који се одлучио за тај начин преношења новца у иностранство, уплатио је на рачун 94.567 динара. (табела 2).

Табела 1: Просечне уплате исељеника на „Рачун репатрираца за Израел“ по народним републикама

Народна република	Просечна уплата исељеника на „Рачун репатрираца“ на нивоу народне републике (без ЈВО Опатије)
НР Србија	72.797
НР Хрватска (без ЈВО Опатија)	123.115 (66.063)
НР БиХ	50.998
НР Македонија	53.327
Просек уплата на нивоу народне републике на „Рачун репатрираца“ (без ЈВО Опатија)	77.716 (65.064)

Појединачне уплате исељеника на нивоу јеврејске вероисповедне општине на „Рачун репатрираца за Израел“ највеће су биле у Опатији (457.271 динар), а најмање у Тузли (20.500 динара) (табела 2). Како показује распоред уплата по уплаћеним сумама (табела 3), највећи број исељеника који су се одлучили за тај

су генерално пратиле емиграцију, иако су располагали новцем који би понели са собом у Израел, исељеници нису могли поштовати административну процедуру која је пратила коришћење „Рачуна репатрираца“ за те сврхе. У прилог томе говори и одређен, мада невелики, број случајева, у којима уплата на „Рачун репатрираца“ није могла бити извршена због неправилно попуњене документације (АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 1342). Временска ограничења онемогућила су накнадне уплате, које су остајале нереализоване.

⁵⁴ Све уплатнице на „Рачун репатрираца за Израел“, њих укупно 217, налазе се у привременој кутији број 856, Архива Јеврејског историјског музеја (АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 856).

⁵⁵ Сви наведени закључци односе се искључиво на уплате извршене током првог организованог исељавања југословенских Јевреја у Израел 1948–1949. године.

⁵⁶ Требало би узети у обзир да није сачувана ниједна уплатница из Црне Горе и Словеније, највероватније како се због генерално веома малог броја исељеника из те две народне републике ниједан није одлучио да средства која је износио из земље при емиграцији уплати на „Рачун репатрираца“.

начин трансфера новца, на „Рачун репатрираца“ уплатио је суму између 10.000 и 50.000 динара (57.6%). Изузетно велике уплате (више од 500.000 динара) чине тек 1.5% укупног броја уплата. Реч је о свега три исељеника (Зигмунд Хениг из Новог Сада – 1.180.000 динара, Јосип Клајн – 569.000 динара и Алт Калман – 2.632.900 динара, из Опатије) чије уплате, међутим, чине око једне петине укупних средстава положених на „Рачун репатрираца“. (табела 3).

Табела 2: Просечне уплате исељеника на „Рачун репатрираца за Израел“ по јеврејским вероисповедним општинама

Јеврејска вероисповедна општина	Просечна уплата појединачних исељеника на „Рачун репатрираца“ на нивоу општине (динар)
Ада	32.000
Бачка Топола	74.000
Београд	55.223
Битољ	105.000
Загреб	56.406
Зрењанин	206.667
Мостар	60.000
Нови Сад	104.008
Опатија	457.271
Осијек	162.500
Приштина	20.667
Ријека	50.720
Сарајево	52.059
Сента	57.429
Скопље	48.160
Сомбор	72.500
Суботица	67.100
Тузла	20.500
Просечна уплата појединца на „Рачун репатрираца“ за Израел на нивоу републике (без ЈВО Опатија)	94.567 (73.232)

При анализи података о уплатама извршеним на „Рачун репатрираца“ на нивоу појединачних јеврејских вероисповедних општина, народних република и Југославије, посебно би требало размотрити уплате у ЈВО Опатија. Две од три највеће уплате на „Рачун репатрираца“ уопште, извршене су управо у јеврејској вероисповедној општини у Опатији. Просечна уплата на „Рачун репатрираца“ у Опатији умногоме утиче на просек уплата у НР Хрватској (без уплата из Опатије, просечна сума положена на рачун је 66.063 динара) (табела

1), али и уопште у Југославији (73.232 динара) (табела 2). Укупна средства прикупљена у Опатији (3.492.900 динара) већа су од средстава прикупљених у јеврејским вероисповедним општинама у Београду (2.098.459 динара), Сарајеву (2.520.900 динара) и Загребу (1.805.000 динара), при чему је број уплата у три највећа центра јеврејске популације у Југославији међуратног периода далеко већи. (табела 4). Како се утицај уплата у јеврејској вероисповедној општини Опатија на функционисање „Рачуна репатрираца“ показао посебно значајан, сматрали смо да је потребно истаћи колико се, у ствари, коренито мењају подаци добијени о динамици коришћења рачуна у зависности од тих неколико положених сума.⁵⁷

Табела 3: Распоред уплата по сумама уплаћеним на „Рачун репатрираца“

Распон уплата (динар)	Број појединачних уплата исељеника	Процент од укупног броја уплата (%)	Процент од укупног уплаћене суме (%)
До 10.000	12	5.5	0.5
Од 10.000 до 50.000	125	57.6	23.6
Од 50.000 до 100.000	50	23.0	21.4
Од 100.000 до 500.000	27	12.4	30.3
Преко 500.000	3	1.5	24.2
Збир	217	100.0	100.0

У разматрању распореда уплата по уплаћеним сумама (табела 3), мора се приметити да је тек 5.5% корисника „Рачун за репатрираца“ уплатило суму до 10.000 динара.⁵⁸ Просечна уплата у распону до 10.000 динара износи 7.359 динара. Тај податак је посебно значајан ако се узме у обзир да су у захтевима за помоћ исељеници просечно од Савеза тражили око 3.500 динара на име регу-

⁵⁷ На сличан начин се у питање може довести и објективност добијених података за јеврејску вероисповедну општину у Зрењанину. Како, међутим, разлика између појединачних уплата на „Рачун репатрираца“ у зрењанинској општини, ни утицај добијених података на просечне уплате на нивоу република, односно Југославије, није тако драстична као у случају јеврејске вероисповедне општине у Опатији, зрењанинска општина није засебно разматрана.

⁵⁸ У питању је укупно тринаест уплата: Бела Кон (Београд, 3.000 динара), Јосиф Бехар (Београд, 5.759 динара), Анка Костић (Нови Сад, 9.000 динара), Ернест Секе (Сарајево, 7.000 динара), Израел Гаон (Сарајево, 10.000 динара), Исак Салом (Сарајево, 8.500 динара), Даниела Катан (Сарајево, 10.000 динара), Јаков Сапорга (Скопље, 8.600 динара), Гизела Етелман (Суботица, 5.800 динара), Јулије Фрајнд (Суботица, 5.000 динара), Ева Стерн (Загреб, 10.000 динара), Виктор Брандл (Загреб, 3.000 динара), Милан Шренгер (Загреб, 10.000 динара) (АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 856).

лисања укупних трошкова исељења. Чак и, условно говорећи, најсиромашнији међу корисницима „Рачуна репатрираца за Израел“ на располагању су имали суму више него два пута већу од просечно потребних средстава за регулисање трошкова исељења.

Ова чињеница сама по себи, а посебно када се у обзир узму просечна сума коју је сваки исељеник из Југославије положио на „Рачун репатрираца за Израел“ (табела 1) и распоред уплата по уплаћеним сумама (табела 3), наводи на закључак су корисници тог начина преноса средстава у иностранство били искључиво најбогатији међу онима који су земљу напустили у оквиру „прве алије“. У том би се контексту чак могло претпоставити да и није било много више од сачуваних две стотине уплатница на „Рачун репатрираца“, како је свега око 5% исељеника и могло располагати одговарајућим средствима.

Табела 4: Процент од укупно уплаћених средстава на „Рачун репатрираца“ по јеврејским вероисповедним општинама

Јеврејска вероисповедна општина	Збир уплата (динар)	Део укупно уплаћених средстава на „Рачун репатрираца“ (%)	Део укупно уплаћених средстава на „Рачун репатрираца“ без ЈВО Опатија (%)
Ада	96.000	0.6	0.7
Бачка Топола	444.000	2.6	3.2
Београд	2.098.459	12.4	15.4
Битољ	105.000	0.6	0.8
Загреб	1.805.000	10.7	13.2
Зрењанин	620.000	3.7	4.5
Нови Сад	2.496.200	14.8	18.3
Мостар	60.000	0.4	0.4
Опатија	3.492.900	19.0	-
Осијек	650.000	3.9	4.8
Приштина	62.000	0.4	0.5
Ријека	253.600	1.5	1.9
Сарајево	2.520.900	15.1	18.7
Сента	402.000	2.4	3.0
Скопље	481.600	2.9	3.5
Сомбор	290.000	1.7	2.1
Суботица	1.207.800	7.2	8.8
Тузла	41.000	0.2	0.3
Збир (без ЈВО Опатија)	16.864459 (13.663.559)	100	100

Основни је, међутим, проблем претпоставке о донекле елитистичком карактеру „Рачуна репатрираца у Израел“ немогућност тачног реконструисања начина вршења уплата. Спорно остаје, пре свега, то да ли су уплате вршене индивидуално или колективно (на нивоу исељеничких породица или јеврејских вероисповедних општина).

Уплатнице на „Рачун репатрираца“ скоро искључиво гласе на име појединачних исељеника,⁵⁹ при чему је сваки од емиграната могао извршити неограничен број одвојених уплата, до датума поласка брода за Израел.⁶⁰ Одређен је број исељеника, иако су уплатнице индивидуализоване, уплате несумњиво вршио у име свих чланова своје породице који су намеравали да напусте земљу током „прве алије“. Едо Шлезингер, који је на „Рачун репатрираца“ уплатио 40.000 динара,⁶¹ у пријави за исељење навео је да земљу напушта са три члана породице.⁶² Моша Мошић, пријавивши се за исељење са своје двоје деце,⁶³ извршио је уплату од 60.000 динара на „Рачун репатрираца“.⁶⁴

Једина уплатница у којој је изричито наведено да средства на рачун полажу два исељеника односи се на суму од 40.000 динара, коју су на „Рачун репатрираца“ положили Људевит и Лили Шварцбергер.⁶⁵ На основу прегледаних уплатница, може се претпоставити да индивидуализација уплата није била последица поштовања строго дефинисане административне процедуре, већ вероватно тежње самих исељеника да процес преноса средстава у Израел учине што једноставнијим.

⁵⁹ За одређени број исељеника несумњиво се може утврдити да су емигрирали сами, те да су били искључиви корисници средстава положених на „Рачун репатрираца“. Марио Алтарац из Београда, пријављен сам за емиграцију (АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 855, Пријава за исељење Марија Алтараца), на рачун је положио 344.900 динара (АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 856, Уплатница Марија Алтараца на „Рачун репатрираца“ (40.000)). Естерина Леви из Београда, која је сама путовала за Израел (АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 855, Пријава за исељење Естерине Леви), уплатила је на „Рачун репатрираца“ 55.000 динара (Уплатница Естерине Леви на „Рачун репатрираца“ (40.000)). Олга Кауфер, из Загреба, која је у Израел емигрирала сама (АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 907, Пријава за исељење Олге Кауфер), уплатила је на „Рачун репатрираца“ суму од 80.000 динара (АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 856, Уплатница Олге Кауфер на „Рачун репатрираца“ (80.000)).

⁶⁰ АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 856, Уплатница Фишер Тибора на „Рачун репатрираца“ (43.000), Уплатница Фишер Тибора на „Рачун репатрираца“ (6.000); АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 856, Уплатница Алт Калмана на „Рачун репатрираца“ (80.000), Уплатница Алт Калмана на „Рачун репатрираца“ (2.552.900); АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 856, Уплатница Клајн Јосипа на „Рачун репатрираца“ (88.000), Уплатница Клајн Јосипа на „Рачун репатрираца“ (481.000).

⁶¹ АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 856, Уплатница Еда Шлезингера на „Рачун репатрираца“ (40.000).

⁶² АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 856, Пријава за исељење Еда Шлезингера.

⁶³ АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 855, Пријава за исељење Моше Мошића.

⁶⁴ АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 856, Уплатница Моше Мошића на „Рачун репатрираца“.

⁶⁵ АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 856, Уплатница Шварцбергер Људевита и Лили на „Рачун репатрираца“.

Ако се претпостави да је одређени број корисника рачуна уплате вршио у име целокупне породице, број суштинских корисника средстава био је знатно већи од броја регистрованих уплата. Самим тим средства која би сваки исељеник имао на располагању у Израелу у просеку би била знатно мања него што говори просек уплата по појединачном емигранту. Вишеструко мање суме би, међутим, и даље биле изузетно високе посматране у контексту трошкова исељења.

Забележено је свега неколико уплата на име појединачних јеврејских вероисповедних општина,⁶⁶ које се, међутим, никако не могу ставити у контекст генералне динамике уплаћивања средстава на „Рачун репатрираца“. Ред величина уплата на име јеврејских вероисповедних општина у Бачкој Тополи, Београду и Мостару одговара генерално сумама које су појединачни исељеници полагали на „Рачун репатрираца“. С друге стране, нејасно остаје какву су улогу такве уплате имале у општем контексту коришћења рачуна, то јест ко је, после исељења требало да буде корисник уплаћених средстава.

Независно од начина на који су средства полагана на „Рачун репатрираца“, свака је појединачна јеврејска вероисповедна општина у Југославији била задужена за обавештавање Савеза о средствима која су њихови чланови на тај начин желели да изнесу из земље. Савезу јеврејских вероисповедних општина периодично су достављани спискови уплата. Када је читав процес уплаћивања новца на „Рачун репатрираца“ приведен крају, збирни извештај Савез је послао Удружењу исељеника из Југославије у Израел. У надлежности Удружења исељеника налазило се решавање свих евентуалних проблема који би настали приликом подизања средстава положених на „Рачун репатрираца“ после приспећа исељеника у Израел.

Закључак

Немогућност исељеника да самостално регулишу трошкове организованог исељења из Југославије у Израел иако није спречила реализацију „прве алије“, умногоме је обележила начин на који је она изведена. У ситуацији за какву је знао да не може самостално разрешити, Савез јеврејских вероисповедних општина Југославије се обратио за помоћ Светском јеврејском конгресу. У сарадњи две институције обезбеђена су потребна средства за прво организовано исељавање југословенских Јевреја у Израел.

Поред тога што је интервенција Светског јеврејског конгреса омогућила ослобађање исељеника од дела трошкова, Савезу јеврејских вероисповедних општина Југославије пружена је прилика да директном новчаном помоћи изађе

---

⁶⁶ АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 856, Уплатница ЈВО Бачка Топола на „Рачун репатрираца“ (100.000 динара); АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 856, Уплатница ЈВО Београд на „Рачун репатрираца“ (135.000 динара); АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 856, Уплатница ЈВО Мостар на „Рачун репатрираца“ (60.000 динара).

у сусрет захтевима појединачних исељеника. Трошкови транспорта пртљага представљали су, ма колико минимални у поређењу са укупним трошковима исељења, за највећи део емиграната непремостиву препреку.

Обраћајући се Савезу са захтевом за помоћ, пријављени за исељење углавном су своје молбе аргументовали лошим материјалним стањем услед сплета различитих околности. Врло се релевантним фактором показала жеља исељеника за поштовање интегритета породице у процесу исељавања. Потреба да сви чланови породице буду прикључени организованом исељавању представљала је, сама по себи, одређен финансијски напор. Специфични су били случајеви затвореника и војних обвезника, који у складу са својим положајем, нису били у могућности да зараде новац потребан за намиривање трошкова свог исељења чланова своје породице, те су се морали обратити Савезу за помоћ. Одлука Савеза да сваког исељеника обавезе на отплаћивање свих дугова према различитим државним инстанцама или приватним повериоцима, како би могли емигрирати у Израел, учинила је положај исељеника тим тежим. Захтевима исељеника за финансијску помоћ ма каква била природа аргументације која их је пратила, Савез је по правилу излазио у сусрет. Основни циљ Савеза била је успешна реализација процеса организованог исељавања.

Насупрот потреби исељеника да обезбеде додатна средства на име измиривања трошкова исељења, ваљало је на неки начин помоћи појединцима и породицама које су напуштале Југославију да у нову домовину понесу средства која су им била на располагању. Иако далеко најмање коришћен начин преноса новца у Палестину, специјализовани „Рачун репатрираца за Израел“ отворен при Народној банци Југославије, представља најоригиналнију тековину разрешавања акутних економских проблема на које су организатори исељавања наилазили.

То колико је „Рачун репатрираца“ коришћен, заједно са подацима о просечним уплатама, наговештава да је у питању био начин на који су у нову домовину средства преносили у суштини најбогатији међу емигрантима. Иако је несумњиво сума коју је сваки појединачни исељеник положио на рачун била знатна, не може се поуздано говорити о томе колико је тачно корисника тих средстава било. На основу прегледаних докумената утврђено је да су колективне уплате (на нивоу породице и јеврејске вероисповедне општине) биле могуће, мада не и колико су, у суштини, биле заступљене. Број корисника средстава уплаћених на „Рачун репатрираца“, у сваком је случају био знатно већи од броја самих уплата.

Економски аспекти првог организованог исељења југословенских Јевреја у Израел свели су се на два питања, у својој суштини потпуно различита. С једне стране, требало је обезбедити средства потребна да се просечном исељенику уопште омогући напуштање Југославије и настањивање у новој домовини, док су, с друге стране, релативно малобројни исељеници који су са собом могли да

понесу одређени капитал захтевали да им такав пренос средстава буде и омогућен. Док је финансијска помоћ коју је Савезу, уз подршку Светског јеврејског конгреса, несумњиво омогућио реализацију исељења и целини, „Рачун репатрираца“ показао се тек као делимично примењиво решење другог проблема.

Онолико колико је Савезу директним улагањем помогао огромној већини исељеника која није располагала средствима потребним за емиграцију до Израела, може се рећи да је и „Рачун репатрираца“ омогућио малобројним емигрантима који су располагали знатнијим средствима да их на релативно безбедан начин пренесу у нову домовину. Организација „прве алије“ донела је решења базичних проблема економске природе, која су омогућила успешну организацију даљих таласа исељавања.

Summary

Milan Radovanovic, M.A.

Certain Economical Aspects of Organized Immigration of Yugoslav Jews to Israel 1948-1949

Organized immigration of the Yugoslav Jews in Israel at the end of 1948 and the beginning of 1949 raised various questions in the field of economy. Primarily, the problem was the fact that the immigrants could not bear even the basic expenses of the immigration. Financial support which was given by the World Jewish Congress for the organized migration of the Yugoslav Jews to Israel was distributed by the Union of the Jewish communities in Yugoslavia.

Answering to the immigrants' applications, the Union had offered direct financial support in individual cases. On the other hand, just a few immigrants had greater means on their disposal, and it was the reason why the Union had opened special "account for the repatriated to Israel".

The article discusses dominant economical aspects of the organized immigration of the Yugoslav Jews in Israel, primarily the ways in which the Union of Jewish communities in Yugoslavia directly financially supported immigration and functioning of the "account for the repatriated to Israel". Special attention was paid to the position of the individual immigrants in the context of the economic problems of immigration.

The article is based on the sources kept in the Archives of the Jewish Historical Museum in Belgrade.